

Modern Mantık Açısından Ahlâk Çıkarımı

Özet

Bu çalışmada ahlâkla ilgili çıkarımları modern mantık açısından ele almaya çalıştık. Bunun için öncelikle Kant'ın *en yüksek iyi* kavramına, Dostoyevski'nin *mübah* kavramına, Lewis, Adams, Zagzebski ve Rashdall'ın *objektif yükümlülükler* kavramına dayanan çıkarımlarını sembolleştirdik. Daha sonra da bu çıkarımları niceleme mantığı, varlık mantığı ve kiplikli mantık açısından denetledik.

Anahtar Sözcükler

Ahlâk Çıkarımı, Ahlâkî Yükümlülük, Kant, En Yüksek İyi, Geçerlilik.

Moral Inference from the Point of Modern Logic

Abstract

In this paper we tried to treat the moralistic inferences from point of modern logic. Therefore, firstly we symbolised the inferences which are relying on Kant's concept of *summum bonum*, Dostoyevski's concept of *licit* and Lewis, Adams, Zagzebski and Rashdall's concept of *objective obligation*. And then we checked these inferences from point of predicate logic, being logic and modal logic.

Key Words

Moral Inference, Moral Obligation, Kant, Summum Bonum, Validity.

Giriş

İnsanın ahlâkî bir varlık olduğu ve ahlakiliğin ancak Tanrı tarafından sağlanabileceği ya da teminat altına alınabileceği gibi ahlâkla ilgili öncüllerden Tanrı'nın var olduğunun çıkarılmasına ahlâk çıkarımı denir. Ahlâk çıkarımı her ne kadar çıkarılan sonuç bakımından teolojik çıkarımlara benzese de aslında onlardan öncüllerin oluşturulması yönünden ayrılır. Bu çıkarımda, teolojik çıkarımlardaki gibi, Tanrı kavramının kendisinden ya da evrenden hareketle Tanrı vardır denmez; daha çok,

¹ Yrd. Doç. Dr. Bingöl Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü.

ahlâkiliğin güvence altına alınması için bir Tanrıya ihtiyaç duyulduğundan ve buna bağlı olarak olgusal alanda nasıl davranmamız gerektiğinden hareket edilir. Ahlâk çıkarımını bu bağlamda ele alan en önemli düşünür I. Kant'tır. Kant'tan sonra C. L. Lewis, R. M. Adams, L. Zagzebski, H. Rashdall, F. M. Dostoyevski vb. düşünürler de -doğrudan ya da dolaylı olarak- bu çıkarım üzerinde durmuşlardır. Aşağıdaki satırlarda ahlâk çıkarımının bu düşünürlerdeki değişik biçimlerini modern mantık açısından ele almaya çalışacağız.

1. En Yüksek İyi Kavramına Dayanan Çıkarım

Kant, ahlâk çıkarımını en yüksek iyi kavramına dayandırır. Ona göre, en yüksek iyi, bizim için yerine getirmemiz gereken bir ödevdir. (Kant 1999: 136). Bu ödev, ancak mutluluk ve ahlâkın bir araya getirilmesi ile gerçekleşir. (Kant 1999: 120). Mutluluk ve ahlâk birbirine ya analitik ya da sentetik açıdan bağlanabilir. Analitik bir bağlantı özdeşlik yasasına göre, sentetik bir bağlantı ise, nedensellik yasasına göre yapılır. (Kant 1999: 121). Analitik bağlantı olanaklı değildir. Çünkü “erdemın maksimleri ile kişinin kendi mutluluğunun maksimlerinin, en üst pratik ilkeleri bakımından tamamen ayrı türden oldukları” görülür. (Kant 1999: 122-123). Öyleyse bu bağlantı sentetik olmalıdır. “Buna göre, ya mutluluk arzusu erdemın maksimlerinin hareket ettirici nedeni, ya da erdemın maksimi mutluluğun etkide bulunan nedeni olmalıdır. Birincisi mutlak olarak olanaksızdır, çünkü (analitikte kanıtlanmış olduğu gibi) istemeyi belirleyen nedeni kendi mutluluğun arzusunda gören maksimler, hiç ahlâksal değildir ve hiçbir ahlâksal erdemi temellendiremezler. Ama ikincisi de olanaksızdır, çünkü istemin belirlenmesinin sonucu olarak, dünyadaki her pratik neden-etki bağlantısı istemenin ahlâksal niyetlerine göre değil, doğa yasalarının bilgisine ve kişinin onları kendi amaçları için kullanma gücüne –fiziksel yetisine- göre kurulur.” (Kant 1999: 123-124).

Mutluluğun ve ahlâkın uyumluluğu bu dünyada sağlanamadığından, uyumluluk arayışı sonsuza kadar gider. Bu da en iyi dünyayı ve oradaki yaşamı yani ölümsüzlüğü saf pratik aklın bir koyutu olarak öne çıkarır. (Kant 1999: 132-133). Yine “en yüksek iyi türetilmiş iyinin (en iyi dünyanın) olanağının koyutu, aynı zamanda en yüksek asli bir iyinin gerçekliğinin yani Tanrı'nın varlığının koyutudur.” (Cassirer 2007: 351).

Kant'ın bu yaklaşımlarını dikkate alarak şu çıkarımı oluşturabiliriz:

En yüksek iyi, yerine getirmemiz gereken bir ödevdir.

Bu ödev, mutluluğun ve ahlâkın birleştirilmesi ile gerçekleşir.

Oysa mutluluğun ve ahlâkın birleştirilmesi ancak Tanrı tarafından sağlanabilir.

O halde Tanrı vardır.

Şimdi bu çıkarımı sembolleştirip geçerliliğini denetleyelim:

1.1. Önergeler Mantığı Açısından

$p, p \rightarrow (q \wedge r), (q \wedge r) \rightarrow s \therefore s$

	4. p	(Ön)	
	1. $p \rightarrow (q \wedge r)$	(Ön)	
	2. $(q \wedge r)$	(Ön)	
	3. $\sim s$	($\sim S_n$)	
	\wedge (1)		
	5. $\sim p$	6. $(q \wedge r)$	
	x	7. q	
	(4,5)	(6)	
		8. r	
	\wedge (2)		
	9. $\sim(q \wedge r)$	10. s	
	\wedge (9)		x (3,10)
	11. $\sim q$	12. $\sim r$	
	x	x	
	(7,11)	(8,12)	

geçerlidir.

1.2. Varlık Mantığı Açısından

$Y_i, Y_i \rightarrow (M_i \wedge A_i), (M_i \wedge A_i) \rightarrow E!t \therefore E!t$

	4. Y_i	(Ön)	
	1. $Y_i \rightarrow (M_i \wedge A_i)$	(Ön)	
	2. $(M_i \wedge A_i) \rightarrow E!t$	(Ön)	
	3. $\sim E!t$	($\sim S_n$)	
	\wedge (1)		
	5. $\sim Y_i$	6. $(M_i \wedge A_i)$	
	x	7. M_i	
	(4,5)	(6)	
		8. A_i	
	\wedge (2)		
	9. $\sim(M_i \wedge A_i)$	10. $E!t$	
	\wedge (9)		x (3,10)
	11. $\sim M_i$	12. $\sim A_i$	
	x	x	
	(7,11)	(8,12)	

geçerlidir.

2. Tüm Beşerî Edimlerin Mübah Olmamasına Dayanan Çıkarım

Ahlâkî edimleri Tanrı koyutuna dayandıran düşünürlerden biri de Dostoyevski'dir. Dostoyevski'nin *Karamazov Kardeşler* adlı romanında yer alan aşağıdaki diyalogların "Tanrı yoksa her şey mübahtır" öncülünü oluşturmaya yönelik oldukları açıkça görülür.

-Peki, dedi Alyoşa kederli bir halle; ya taze bahar yaprakları, aziz mezarlar, mavi gök, sevdiğin kadın?... Nasıl yaşayacak, neyle seveceksin onları? Ruhun, kafan böyle cehennemlik olmuşken mümkün mü? Yo, sen zaten onlara katılmaya gidiyorsun... Aksi halde dayanamaz, kendini öldürürsün.

İvan, soğuk bir gülümsemeyle,

-Bir kuvvet var ki, her şeye dayanır; dedi.

-Ne kuvveti?

-Karamazov kuvveti... Karamazov alçaklığının kuvveti...

-Yani sefahat çamuruna batıp ruhunu boğarsın, öyle mi, bunu mu demek istiyorsun?

-Belki bu da olur... ama belki otuzuma kadar kaçabilirim, sonra da...

-Nasıl kaçabilirsin, ne şekilde? Sendeki düşüncelerle buna imkân yok.

-Bunu da Karamazov'vari yaparım.

-“Her şey mübah”la, değil mi? Demek ne istersen yapabilirsin? (Dostoyevski 2001: 173).

...

-Öyle. Madem ki bu sözü ettik, evet, “her şey mübahtır!” diye ekledi. İnkâr edecek değilim...(Dostoyevski 2001: 174).

...

...Tanrıyı tanımayan için suç olur mu?.. (Dostoyevski 2001: 259).

Yukarıdaki diyaloglardan hareketle aşağıdaki çıkarımı oluşturup geçerliliğini denetleyelim:

Tanrı yoksa her şey mübahtır.

Her şey mübah değildir.

O halde, Tanrı vardır.

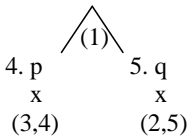
2.1. Önergeler Mantığı Açısından

$\sim p \rightarrow q, \sim q \therefore p$

1. $\sim p \rightarrow q$ (Ön)

2. $\sim q$ (Ön)

3. $\sim p$ ($\sim S_n$)

geçerlidir.

2.2. Varlık Mantığı Açısından

$$\begin{array}{l}
 \sim E!t \rightarrow \forall xMx, \forall x\sim Mx \therefore E!t \\
 1. \sim E!t \rightarrow \forall xMx \quad (\text{Ön}) \\
 2. \forall x\sim Mx \quad (\text{Ön}) \\
 3. E!t \quad (\sim Sn) \\
 4. \sim Ma \quad (2. \text{Öz.}) \\
 \begin{array}{c} \wedge \\ (1) \end{array} \\
 5. E!t \quad 6. \forall xMx \\
 \begin{array}{cc} x & 7. Ma \quad (6. \text{Öz.}) \\ (3,5) & x \end{array} \\
 (4,7)
 \end{array}$$

geçerlidir.

3. Objektif Olarak Bağlayıcı Ahlâkî Yükümlülüklerin Varlığına Dayanan Çıkarım

C. L. Lewis, Robert M. Adams, Linda Zagzebski gibi düşünürler ahlâk çıkarımında nesnel ahlâk kurallarına göndermede bulunurlar. (Davis 1997: 147). Bu düşünürler gibi “Rashdall’ın hareket noktası da ahlâkî yükümlülüklerin mutlaklığı ya da nesnelligidir.” Ona göre, “ahlâkî yükümlülük ahlâkî nesnelligi kasteder.” Sorun evrenin doğasını nesnel ahlâk değerleri ve kurallarıyla nasıl anlayacağımızdır. (Hick 1971: 57-58). Bu düşünürlerin üzerinde durdukları söz konusu ortak noktadan hareketle aşağıdaki çıkarımı oluşturup geçerliliğini denetleyelim:

“Tanrı yoksa objektif olarak bağlayıcı ahlakî yükümlülükler (muhtemelen) olamaz.

Objektif olarak bağlayıcı yükümlülükler vardır.

O halde, Tanrı vardır.” (Evans –Manis 2010: 92).

3.1. Önergeler Mantığı Açısından

$$\begin{array}{l}
 \sim p \rightarrow \sim q, q \therefore p \\
 1. \sim p \rightarrow \sim q \quad (\text{Ön}) \\
 2. q \quad (\text{Ön}) \\
 3. \sim p \quad (\sim Sn) \\
 \begin{array}{c} \wedge \\ (1) \end{array} \\
 4. p \quad 5. \sim q \\
 \begin{array}{cc} x & x \\ (3,4) & (2,5) \end{array}
 \end{array}$$

geçerlidir.

3.2. Kiplikli Önergeler Mantığı Açısından

$$\sim p \rightarrow \sim \diamond q, q \therefore p$$

1. $\sim p \rightarrow \sim \diamond q$ (Ön)

2. q (Ön)

3. $\sim p$ (\sim Sn)

(1)

4. p

x

(3,4)

5. $\sim \diamond q$

6. $\square \sim q$ (5)

7. $\sim q$ (6)

x

(2,7)

geçerlidir.

3.3. Kiplikli Varlık Mantığı Açısından

$$\sim E!t \rightarrow \sim \diamond E!o, E!o \therefore E!t$$

1. $\sim E!t \rightarrow \sim \diamond E!o$ (Ön)

2. $E!o$ (Ön)

3. $\sim E!t$ (\sim Sn)

(1)

4. $E!t$

x

(3,4)

5. $\sim \diamond E!o$

6. $\square \sim E!o$ (5)

7. $\sim E!o$ (6)

x

(2,7)

geçerlidir.

SONUÇ

Ahlâkla ilgili çıkarımlar, değişik biçimlerde ele alınıp sembolleştirilebilir. Bu çıkarımlar önergeler mantığı, niceleme mantığı, varlık mantığı, kiplikli mantık gibi değişik mantıklar açısından denetlenebilir. Bu denetlemeler sonunda da geçerli oldukları görülür.

KAYNAKLAR

CASSIRER, E. (2007) *Kant'ın Yaşamı ve Öğretisi*, çev. Doğan Özlem, 3. bs., İstanbul: İnkılâp Kitabevi.

DAVIS, S. T. (1997) *God, Reason and Theistic Proofs*, Edinburgh: Edinburgh University Press.

DOSTOYEVSKİ, F. M. (2001) *Karamazov Kardeşler II*, çev. Nihal Yalaza Taluy, İstanbul: MEB Yayınları.

EVANS, C. S. ve MANIS, R. Z. (2010) *Din Felsefesi: İman Üzerine Rasyonel Düşünme*, çev. Ferhat Akdemir, Ankara: Elis Yayınları.

HICK, J. (1971) *Arguments for the Existence of God*, New York: Herder and Herder.

KANT, I. (1999) *Pratik Akılın Eleştirisi*, çev. İoanna Kuçuradi, Ülker Gökberk ve Füsün Akatlı, 3. bs., Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.